

**IVAN CEROVAC,
MILJA JURETIĆ,
HELENA MODERČIN**

Filozofski fakultet,
Sveučilište u Rijeci

Besmrtnost i etika

Najnoviji razvoji genetske tehnologije govore o tome, kako je naglasio i profesor s Cambridgea, Aubrey de Grey, da će za nekoliko desetljeća biti moguće raspolagati genetskim tehnologijama koje će moći zajamčiti modifikacije ljudskog tijela, na način da ljudska bića mogu biti virtualno besmrtna. Ljudska bića koja bi na taj način bila genetski modificirana ne bi umirala slijedom procesa starenja, već samo uzrokom nasilne smrti, infekcija i sl. Ovaj će se rad baviti nekima od glavnih trenutno raspravljenih tema. Prije svega, postaviti će se pitanje identiteta osoba čije bi tijelo bilo na taj način genetski modificirano (pri čemu su autori koji naglašavaju etički neprihvatljive posljedice, prije svega, Sandel i Kass, dok su paradigmatički autori koji podržavaju promjene Harris, Horrobin i Caplan). Zatim će se prikazati pitanja distributivne pravde koja slijede iz takvih modifikacija ljudskog tijela. Treće pitanje čine reprodukcija i obnavljanje ljudskog roda te reproduktivne slobode pojedinaca u svijetu u kojemu bi postojale virtualno besmrtni osobe.

KLJUČNE RIJEČI
BESMRTNOST,
ETIKA, GENETSKE
MODIFIKACIJE,
PRAVEDNOST,
TIJELO, TJELESNE
MODIFIKACIJE, SMRT

Besmrtnost je, kao realno pretpostavljena mogućnost u sklopu mogućih očekivanih napredaka znanosti u području promjena nad ljudskim tijelom, tek nedavno postala predmetom etičkih rasprava. Zadnjih nekoliko godina velik je broj filozofa iznio svoje mišljenje o ovoj temi. Harris, Horrobin, Glannon, Bostrom, Williams, Sher i Kass samo su neka od brojnih imena koja sudjeluju u ovoj raspravi, zastupajući suprostavljena stajališta i različite pristupe ovom problemu.

Neki će se možda pitati čemu uopće raspravljati o tome kad je to pitanje daleke budućnosti, ali čini se da ipak nisu u pravu. Neki ozbiljni znanstvenici već sad predviđaju da će za 30-40 godina genetskim modificiranjem biti moguće tako urediti ljudsku zigotu, ili možda same gamete, da rođeno dijete neće moći umrijeti od starosti, kao i to da će nastati nova generacija ljudi – generacija zauvijek mladih čiji bi životni vijek bio daleko duži od našeg. Njihova bi tijela postupcima tretmana za produživanje života bila oslobođena raznih bolesti poput raka, dijabetesa ili infarkta te procesa starenja. Prema tome, krajnje je vrijeme da i tome posvetimo dovoljno pažnje i cijelu stvar podložimo etičkoj analizi jer mislimo da se svi slažemo da nije sav znanstveni napredak (kao i njegova upotreba u praksi) nužno pozitivan i moralno opravdan.

Da bismo uopće mogli započeti raspravu, moramo objasniti što u ovom kontekstu znači "besmrtnost". Besmrtnost koja je predmet našeg razmatranja nema previše veze s onime što se pod tim pojmom podrazumijeva u brojnim *fantasy* romanima ili u fikcijama koje odavno postoje u književnosti, religijama ili mitovima. Kad govorimo o besmrtnosti, mislimo prvenstveno na mogućnost beskonačnog produljenja ljudskog života korištenjem modernih tehnologija i genetskog inženjeringa kako bismo spriječili starenje stanica u našem tijelu. Neki od argumenata koji će ovdje biti izloženi pružat će opravdanje upotrebi takvih tehnologija. Želimo istaknuti da to nisu svi argumenti, već samo oni koji usko povezuju pitanje tehnologija poput genetskog inženjeringa s temom naše rasprave, tako da, iako će pružiti neke argumente za upotrebu takvih tehnologija, ovaj esej to neće imati kao glavni predmet rasprave.

Vratimo se na našu interpretaciju besmrtnosti. Spriječivši starenje tijela, sigurno ćemo uvelike produljiti ljudski životni vijek, teoretski i beskonačno, ali to i dalje ne znači da ljudi nikako neće moći umrijeti. Harris (2004) naglašava: "*Immortality would not mean invulnerability.*" (Harris 2004: 538); ljudi koji su besmrtni u ovom smislu i dalje bi umirali u prometnim i drugim nesrećama, ratovima i epidemijama, samo ne bi umirali od posljedica starosti (zato što uopće ne bi starjeli).

Ovaj je rad podijeljen u tri glavne cjeline. Prvi dio u osnovnim terminima opisat će neke biološke činjenice koje leže u osnovi tehnologija koje bi omogućile besmrtnost, objasniti što je starenje i kako do njega dolazi, te na kraju kako je moguće da se taj proces uspori ili potpuno zaustavi.

Drugi dio posvećen je argumentima koji su usmjereni na samu ideju besmrtnosti i izložiti će osnovne aspekte. To su argumenti vezani uz autonomiju i ljudsko dostojanstvo. Prva su dva dosta česta i nerijetko međusobno povezana, a usmjerena su protiv besmrtnosti, pozivajući se na religiju ili na prirodnost kao osnove kojima se pokazuje da je ona nemoralna. Treći je argument Leona Kassa koji tvrdi da nam besmrtnost neće donijeti ništa dobro; nakon nekoliko stotina godina život će nam postati i više nego dosadan i bit će nam žao što smo uopće besmrtni. Zadnji u nizu (ovdje izloženih) argumenata koji napadaju besmrtnost jest onaj Waltera Glanona (2002a) koji tvrdi kako besmrtnost nije poželjna s obzirom na to da će se, kroz tako duge vremenske periode, potpuno izgubiti identitet osobe koja ne može umrijeti. Možda je najpoznatiji argument koji brani besmrtnost onaj Johna Harrisa (2003). Harris postavlja pitanje kada možemo bolesnom čovjeku reći da njegov život više ne smijemo produljiti; pa se čini da to nikad ne možemo reći. Ali beskonačno produljivanje života znači upravo to – besmrtnost. Ako besmrtnost smatramo nečim moralno neispravnim, morat ćemo mu prije ili kasnije uskratiti pravo na život. Je li onda to ispravno?

U trećem i posljednjem dijelu bit će izloženi drugi mogući problemi koji se javljaju uz besmrtnost. Ako iz drugog dijela ne slijedi da je besmrtnost nešto po sebi moralno loše, i dalje je možemo i trebamo zabraniti ako se pokaže da će njezini utjecaji na društvo biti izrazito negativni. Vjerojatno vam prvo na pamet pada reprodukcija. Ako ljudi budu besmrtni, a nastave se razmnožavati, sasvim je sigurno da će se ubrzo broj stanovnika toliko povećati da neće biti zadovoljeni životni uvjeti za sve, izbit će ratovi i drugi nemiri, sve u svemu – ništa dobro. Imamo li pravo, dakle, zabraniti reprodukciju kako bismo to spriječili? Druga dva argumenta više su vezana za područje filozofije politike i teorije distributivne pravednosti; te bi nove tehnologije bile skupe i samo bi si ih rijetki u početku mogli priuštiti. Je li moralno dozvoliti da jedni budu besmrtni, a drugi ne? I kakav god da bio odgovor na prethodno pitanje, ima li se država pravo uplitati porezima u ovakva pitanja i težiti određenoj redistribuciji? Ako ima pravo, kako bi ta redistribucija trebala izgledati? Ovdje će se izložiti i zastupati odgovor koji bi najvjerojatnije pružila liberalna teorija demokracije. Besmrtnost se ne smije zabraniti, ali se treba opozivati.

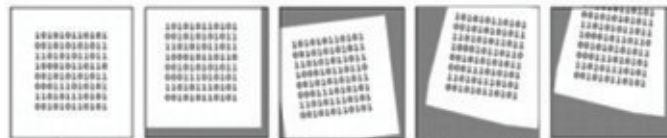
ČEMU
8.16/17
OŽUJAK
2009.

1. BIOLOŠKE OSNOVE

Za početak trebalo bi objasniti proces starenja; što on jest i kako do njega dolazi. Prema dosadašnjim istraživanjima starenje možemo objasniti kao posljedicu greški i nepravilnosti u diobi tjelesnih stanica. Te su greške u diobi stanica u djetinjstvu i mladosti dosta rijetke, ali s vremenom postaju sve učestalije. Time se mijenja i samo tkivo koje te stanice čine i kažemo da ono stari. Koža je ovdje dobar primjer: bore koje se na njoj javljaju posljedica su grešaka u diobama stanica. Jasno, takve greške na vitalnim organima uzrokuju njihovo slabljenje, dok na kraju oni sami ne zakažu jer su toliko oslabljeni ili modificirani da ne mogu podnositi veća opterećenja. Ali kakve su to greške u diobama stanica?

Da bismo mogli odgovoriti na to pitanje, moramo znati osnove o samoj mitoziji. DNA se sastoji od dva paralelna spiralna lanca međusobno spojena nukleotidnim bazama, na svaki je lanac pričvršćena po jedna baza, a veze između njih spajaju dva lanca u molekulu DNA. Prilikom diobe te veze pucaju, lanci se odvoje, a na nukleotidne baze koje su ostale spajaju se nove odgovarajuće baze i tako nastaje drugi lanac, identičan onom koji se odvojio, i na kraju dobivamo dvije identične molekule DNA. Međutim, u ovom procesu moguće su i pogreške, a one se najčešće događaju na rubovima lanca, dakle na njegovu početku i kraju, pa zato ti dijelovi ne sadrže nikakve bitne informacije. Greške se najbolje mogu ilustrirati na primjeru neke stranice u fotokopirnom stroju. Papir se polagano pomiče i greške su akumuliraju dok se na zagubi i dio teksta na stranici. Bijele margine ovdje možemo nazvati telomerama.

ČEMU
8.16/17
OŽUJAK
2009.

An example of a copy, a copy of the copy, a copy of the copy of the copy... etc.
Errors accumulate and eventually the data is lost. This is the Hayflick limit.
Telomeres represent the "white space" around the data in the original document.

Čini se da je DNA svjesna tog problema pa je zato na svoje rubne dijelove (telomere) postavila više nizova nukleotidnih baza (TTAGGG) i na taj način stvorila zaštitni sloj za važne informacije koje se nalaze u središnjem dijelu molekule. Međutim, telomere nisu beskonačne, s vremenom se i one istroše (greške najčešće nastaju tako što zadnjih nekoliko nukleotidnih baza u lancu

ispadne) i greške zahvaćaju i bitan dio molekule. Hayflickovom granicom naziva se broj dioba koje telomere mogu izdržati. Jednom kad se ta granica prijede, ulazi se u dio DNA koji sadrži bitne informacije i nakon toga sve nove stanice koje nastaju imat će tu grešku u svojoj DNA, a možda i neku novu. Već se naslućuje kako znanstvenici planiraju spriječiti starenje: potrebno je onemogućiti da greške zahvate bitan dio DNA, a najbolji način za to je da povećamo telomere ili da na neki način sredimo da se one ne troše nakon svake diobe, već da se regeneriraju. Povećamo li telomere, samo smo produljili životni vijek čovjeka, nismo ga učinili besmrtnim, međutim, ako osiguramo da se telomere obnavljaju nakon svake diobe, možemo reći da smo uspjeli spriječiti starenje. Već su sada (zapravo, prije nekoliko godina) znanstvenici uspjeli ovom prvom metodom produljiti život neke pokusne bakterije za 20 dioba, a vjeruju da je moguće u samu DNA (u njezin središnji, zaštićeni dio) dodati gen koji bi poticao ponovnu sintezu i obnavljanje telomera kada se one počnu trošiti. Na ovaj bi se način moglo spriječiti starenje, a time postići i virtualnu besmrtnost.

2. ETIKA

I u ovim raspravama primijenjene etike uspostavile su se dvije temeljne suprotstavljene pozicije: konzervativna i liberalna. Slijede osnove njihovih pogleda i zanimljiva inverziju koja se javlja u ovim raspravama. Konzervativna pozicija, koju zastupaju gotovo sve organizirane religije, polazi od ideje da postoji neki predefrirani moralni sustav koji može osuditi naše osobne želje čak i kada njima ne štetimo drugoj osobi. Ovakvi stavovi se u raspravi često nazivaju *pro-life* pozicijom, jer se u svim pitanjima, poput suicida, eutanazije i abortusa, odlučuju za produljenje života, dakle protiv navedenih opcija (samoubojstva, eutanazije i abortusa). Za razliku od nje, liberalna pozicija smatra da ne postoji takav moralni sustav koji bi mogao zabraniti osobi da čini nešto u svojoj privatnoj domeni, dakle kada ne šteti drugima ili krši prava neke druge osobe. U pogledu ovih gore pitanja liberalna se pozicija naziva još i *pro-choice* pozicijom, jer smatra da ne postoji univerzalni odgovor na njih i da svaka osoba ima pravo odlučiti kako će postupiti, ako ne nanosi štetu drugoj osobi ili ne krši njezina prava. Tako će liberali tvrditi da ne postoji jedan ispravan odgovor za probleme samoubojstva, eutanazije i abortusa. Budući da njima ne kršimo ili ugrožavamo prava druge osobe (osim

možda u slučaju abortusa, ali tu se radi o pojedincu s nerazvijenim ljudskim osobinama, što čini raspravu posebnom), ne možemo ih zabraniti kao nešto nemoralno jer oni to nisu, a hoće li čovjek izvršiti samoubojstvo ili ne, to je njegova osobna stvar.

Malo ćemo se začuditi kada u raspravu uvedemo pitanje besmrtnosti. Čini se da će konzervativne *pro-life* teorije podržavati produljenje ljudskog života, a liberalne reći da svatko ima pravo izabrati želi li produljiti svoj život ili ne i da u tom pogledu nije ništa moralno loše produlji li pojedinac svoj život do beskonačnosti ili ne. Međutim, ipak nije kako bismo očekivali. Konzervativci će se postaviti drukčije od našeg predviđanja, oni će se suprotstaviti ideji produljenja života do besmrtnosti. Uzmemo li to u obzir, postavlja se pitanje jesu li konzervativne pozicije *pro-life* nastrojene? Čini se, kako ističe Steven Horrobin, da konzervativna pozicija nije *pro-life*, već *anti-choice*.

Na čemu onda konzervativne pozicije temelje svoje *anti-choice* stavove? Kao prvo, postoji cijeli niz teoloških argumenata kojima se ovdje nećemo baviti. Prijeđimo sada na prvi filozofski argument. Dosta je čest i vjerojatno se većina ljudi poziva na njega kada tvrde da bi besmrtnost bila nešto moralno loše i da bi se trebala zabraniti, a koriste ga i religije. Prikazati ću ga ovdje da bude jasno kako ide proces zaključivanja, a i da mi kasnije bude lakše ukazati na njegove slabosti:

ČEMU
8.16/17
OŽUJAK
2009.

P1: Postoji određeno stanje u svijetu koje možemo nazvati "prirodnim".

P2: To "prirodno" je na neki način intrinzično dobro i moralno ispravno.

P3: To stanje svijeta može biti promijenjeno ljudskom intervencijom, tako da postane neprirodno i prema tome loše i moralno neispravno.

P4: Starenje i životni vijek čovjeka čine dio određenog stanja svijeta koje zovemo "prirodnim".

K: Svi utjecaji čovjeka na proces starenja i ljudski životni vijek neprirodni su i prema tome loši i moralno neispravni.

Kritika ovakvog i sličnih argumenata dobro je poznata i počinje pozivanjem na naturalističku pogrešku, logičku grešku koju je početkom 20. stoljeća definirao engleski filozof G. E. Moore. Pogrešno je izvoditi normativnu konkluziju iz deskriptivnih premisa. Drugim riječima, ovdje je problem u drugoj premisi. Zašto bi prirodno stanje bilo moralno ispravno, zašto bi ono "kako jest" ujedno bilo i ono "kako treba biti"? Da pojasnim, uzmimo i neki jednostavan primjer – cijepljenje protiv zaraznih bolesti nije prirodno, a ne možemo reći da je

moralno neispravno. Može se ići i u drugom smjeru; posesivnost je prirodna, ali ne znači i da je moralno ispravna. Moore ističe da ništa ne povezuje normativno i deskriptivno, dvije rečenice (prva kako stvari jesu, druga kako bi trebale biti) ne govore ništa jedna o drugoj, govorimo o kompletno različitim konceptualnim kategorijama.

Argument koji se poziva na naturalističku pogrešku zasigurno je najvažniji, ali postoje i drugi argumenti koje ću sada spomenuti. Neki će reći da problem postoji i u trećoj premisi – budući da je priroda stvorila čovjeka, sve što čovjek stvara, također je prirodno, dio prirode. Onima koji se ne slažu, može se postaviti jednostavno pitanje: je li bronca prirodna? Budući da je riječ o slitini bakra i kositra koja ne može nastati u prirodi (osim ako se ne pogodi da nekako hrpe kositra i bakra padnu, ne znam, u lavu), možemo zaključiti da je bronca neprirodna i da je prema tome proces proizvodnje moralno neispravan. Ne samo bronca – pa ni kamena sjekira nije prirodna. Kolika je šansa da se komad kamena natakne na drveni štap? Sve što je čovjek ikad proizveo nije prirodno, a prema ovome znači da je sva ljudska djelatnost koja nas razlikuje od životinja loša i moralno neispravna. Neki će reći da ovaj prigovor ne stoji. U ljudskoj je prirodi da prilagođava prirodu kako bi si olakšao život i nema ništa lošeg u lijevanju bronce ili gradnji kuća, međutim, ima kad diramo ljudski genom i mijenjamo vlastitu prirodu. Prvo, pitanje je zašto to ne bi bilo prirodno ako nam je priroda dala sredstva i mogućnosti da mijenjamo ljudski genom, zašto je onda samo mijenjanje neprirodno i prema tome loše?

Drugi će se prigovor pozvati na teoriju evolucije i reći da ne postoji nešto što nazivamo "prirodom vrste". Postoje samo individualni organizmi, a vrsta je skup jedinki sličnih osobina koje smo mi tako organizirali u svom pogledu na svijet da ih nazivamo vrstom. Vremenom se "priroda vrste" mijenja kako ona mutira i prilagođava se okolišu u kojem živi. Ne postoji univerzalna bezvremenska priroda vrste, jedan genom koji je karakterističan za upravo tu vrstu. Budući da ne postoji "priroda čovjeka", ne možemo reći da je mijenjanje ljudskog genoma diranje u "prirodu čovjeka", a time ni da je moralno neispravno.

I za kraj ću spomenuti one koji sumnjaju u istinitost četvrte premise, odnosno da starenje čini dio određenog stanja svijeta koje zovemo "prirodnim". Sa stajališta evolucijske teorije starenje je nusprodukt evolucije, tj. selekcija određenih osobina za pospješivanje reprodukcije. Maksimiziranje osobina za produžetak vrste moguće je u reproduktivnoj dobi nauštrb starije dobi iz čega slijedi da starenje ne možemo smatrati prirodnim stanjem već na neki način stanjem bolesti. Da nije tako, zaustavljanje starenja bilo bi intrinzično loše.

ČEMU
8.16/17
OŽUJAK
2009.

Američki bioetičar Leon Kass (2001) također pruža zanimljive argumente protiv besmrtnosti. On postavlja pitanje stoji li uistinu da je svako produljenje života pojedinaca samo po sebi dobro? Prvi i daleko slabiji argument koji ću samo spomenuti tvrdi kako novi besmrtnici ne bi uopće bili sretne osobe. Nakon nekoliko stotina godina, možda i ranije, život bi im dosadio i onda bi vječno životarili. Međutim, pitanje je odakle Kassu ta ideja. Nemamo nikakav empirijski dokaz da bi stvarno bilo tako, a sigurno postoji mnogo ljudi koji bi vrlo rado željeli da im se život produlji za 40-50 godina, da stignu učiniti neke stvari koje su željeli, a nisu stigli. Na argument iz dosade Harris je vrlo zanimljivo odgovorio. Besmrtnost je dosadna samo onima koji su smrtno dosadni (Harris, 2004: 531). Uostalom taj argument pretpostavlja da je jednom dobivena besmrtnost vječna. No to ovdje nije slučaj, ljudi bi i dalje bili ranjivi i kao takvi imali bi rješenje za svoju dosadu. Međutim, takva rješenja povlače neka druga pitanja koja ovdje neću razmatrati.

Drugi Kassov argument dosta je snažniji i cilja na sam ljudski identitet. U našoj je prirodi da smo smrtni. Kad bismo postali besmrtni, promijenio bi se naš identitet i mi više ne bismo bili isti ljudi kao prije. Možemo se pitati bismo li uopće bili ljudi, jer moguće je čovjeka djelomično definirati i kao smrtno biće. Prema tome, Kass smatra da ne bismo trebali težiti besmrtnosti jer bismo time promijenili vlastiti identitet i sebe same. Ali, zamislimo sad osobu koja je cijelog života invalid, a otkrije se novi način tretmana koji bi joj omogućio normalno funkcioniranje. Bilo bi više nego okrutno reći da joj ne možemo pružiti takav tretman jer onda ona ne bi više postojala jer ne bi bila ista osoba.

Jedan od mogućih odgovora na Kassov argument jest da se zapitamo je li smrtnost stvarno dio ljudske prirode. Već je prije u tekstu navedeno kako s gledišta evolucijske teorije ne postoji "priroda čovjeka". Na tren ćemo to zanemariti. Jako je teško postaviti kriterije za određivanje prirodnoga. Mnogi bi rekli da to mora biti nešto univerzalno i neizbježno kao na primjer smrtnost. Ali oni to ne mogu biti jer, na primjer, i karijes je nešto univerzalno i neizbježno.

Na argument identiteta nadovezuje se i Walter Glannon (2002b). On pak tvrdi da bi se kroz duge vremenske periode počeo gubiti naš osobni identitet, mi više ne bismo bili ista ona osoba koja smo bili ranije. Iako ni ovaj argument nema empirijsku potvrdu, razmotrit ćemo ga jer se čini da je moguća takva situacija. Da se ne uplićemo u više nego komplicirane rasprave oko identiteta, pokušajmo problem riješiti logički. Pretpostavimo da neki X ima tri identiteta, A, B i C, i da se C ne sjeća ničeg iz života A. Ali pretpostavimo i sljedeće: A želi

postati B koji će se sjećati da je bio A, B želi postati C koji će se sjećati da je bio B, ali će možda zaboraviti da je bio A. Ne možemo reći da je neracionalno od A što želi postati B, čak ni ako A zna da će B željeti postati C i možda zaboraviti A. Prema tome, čak i ako se prvotni identitet s vremenom gubi, čini se da to nije dovoljan razlog da se odustane od produljenja života.

Od argumenata koji brane besmrtnost može se istaknuti onaj Johna Harrisa (2003). On kreće od skoro opće prihvaćene ideje da je život po sebi nešto dobro i poželjno. Možda drugi imaju pravo kad se protive želji ljudi da budu besmrtni, ali pogledajmo to s druge strane. Besmrtnost nije ništa drugo nego posljedica beskonačnog produljivanja života. Produljivanje života je nešto dobro. Kada možemo reći da produljivanje života postaje nešto loše jer vodi u besmrtnost? Zamislimo da imamo čovjeka od 50 godina koji ima bolesno srce. Imamo sredstva i mogućnosti da mu pomognemo i produljimo život za 10 godina, i to učinimo. Sad ima 60 godina i opet je bolestan, mi mu opet možemo pomoći, i učinimo to, opet mu produljimo život. Kada tom čovjeku možemo reći da mu nećemo pomoći i produljiti život? A jednom trebamo, inače ćemo mu beskonačno (ako imamo mogućnosti) produljivati život i on će biti besmrtnan. Možemo li nekome odbiti produljiti život samo jer će zbog toga postati besmrtnan? Mislim da se negativan odgovor sam nameće i da je ovo jedan od najboljih argumenata u raspravi. Ne možemo u jednom trenutku reći da više ne trebamo (ili ne smijemo) tom čovjeku produljivati život, prema tome njegova će besmrtnost biti posljedica beskonačnog produljivanja života i neće biti ništa moralno neispravno.

ČEMU
8.16/17
OŽUJAK
2009.

3. PRAKTIČNI PROBLEMI

Zadnji dio ovog eseja vezan je za utjecaj besmrtnosti na naše društvo i okolinu. Moguće je da besmrtnost nije sama po sebi nešto loše, ali da su njezine posljedice loše i da se zato treba zabraniti. Pa pogledajmo malo bolje glavne prigovore koji se ovdje upućuju.

Tehnologije koje će omogućavati besmrtnost sigurno će u početku biti jako skupe i moći će ih si priuštiti samo mali broj ljudi. Postavlja se pitanje može li to biti pravedno. Je li stvarno pravedno da bogati ljudi budu besmrtni, a siromašni i dalje umiru? Na prvi se pogled čini da je odgovor negativan. Kako to može biti pravedno, zašto bi jedni bili besmrtni, a drugi ne? Ali pogledajmo stvar malo bolje. Ovdje se ne radi o tome da mi zabranjemo siromašnima da budu

bogati, mi nikome ne zabranjujemo, jednostavno si to neki mogu priuštiti, a neki ne. Smijemo li onda zabraniti besmrtnost za bogate (koji si je mogu priuštiti) zato što bi to bilo nepravedno prema siromašnima? Čini se da ne. Naime, ovdje imamo ograničene resurse, samo određeni broj ljudi može biti besmrtnan. Ako je besmrtnost nešto dobro, smijemo li je zabraniti jednima samo zato što je drugi ne mogu imati? Pogledajmo to na nekoliko primjera. Za početak, zamislimo da je došlo do prometne nesreće, u bolnici smo i imamo dva teško ozlijeđena pacijenta, svaki će umrijeti ako mu hitno ne bude transplantirano srce, a mi imamo samo jedno srce na raspolaganju. Možemo li ne transplantirati srce jednom samo zato što će to biti nepravedno prema onom drugom, za kojeg nemamo resursa da ga spasimo? Ne možemo onda dati srce niti jednom (jer će to uvijek biti nepravedno prema onom drugom) i prema tome obojica moraju umrijeti? Čini se da takva odluka ne bi bila baš racionalna. Uzmimo za primjer nešto slično, recimo činjenicu da su transplantacije organa u bolnicama SAD-a svakodnevnica, a u nekim siromašnim državama to je samo daleka mogućnost. Je li onda nepravedno prema njihovim državljanima da Amerikanci mogu dobiti takve tretmane, a oni ne? Možemo li zabraniti transplantaciju organa u SAD-u samo zato što nema resursa da se isto vrši i u svim drugim državama? Jasno da ne. Možemo nekako pokušati srediti da SAD donira novac koji će se koristiti za razvoj bolnica u tim drugim državama, ali sigurno ne možemo zabraniti transplantacije na jednom mjestu samo zato što negdje drugdje one nisu moguće. Isto je i s primjerom kad imamo dva pacijenta i jedno srce; jedan od njih dvojice mora dobiti to srce i preživjeti. Pitanje je samo koji?

Da bismo dobili odgovor na ovo pitanje, moramo se posvetiti teorijama distributivne pravednosti. U ovom ću eseju pružiti samo jedan mogući odgovor, onaj u stilu liberalizma i prema idejama J. S. Millera i J. Rawlsa. Liberali će smatrati da se ne smije zabraniti bogatima da budu besmrtni, ali da se takve tehnologije trebaju oporezivati. Svjesni da se snažna redistribucija od strane države, recimo kad bi se besmrtnost omogućila samo određenoj skupini ljudi nevezano za imovinsko stanje tako što bi se oduzelo do bogatih, ne bi mogla u potpunosti nazvati pravednom, oni zastupaju progresivno oporezivanje. Besmrtnost će u početku biti dostupna samo bogatima, ali će se od poreza novac ulagati u zdravstvene institucije za siromašne. Primjer je sličan današnjoj stipendiji. Nitko ne brani djetetu bogatih roditelja da studira na nekom fakultetu ako plaća školovanje, ali se bogatstvo njegovih roditelja oporezuje i od novca stečenog porezima omogućuje se da najbolji ili socijalno najugroženiji studenti fakultet upišu besplatno ili da dobivaju stipendije. Ovakva ideja liberalizma

može se najbolje prikazati kroz tablicu koja bi izgledala ovako:

MODEL	A	B	C
Početno	1	1	1
Bez redistribucije	10	7	1
Liberalizam	8	6	4
libertarijanizam	10	7	1

Iz ove tablice jasno je kakvu redistribuciju liberalizam zastupa. Naravno da ovo nije točan omjer, nego samo primjer, ali ovako bi to nekako izgledalo. Besmrtnost bi si u početku mogli priuštiti samo najbogatiji (A), ali bi se od novca skupljenog porezima omogućila bolja zdravstvena skrb za najugroženije slojeve (C). Za liberalizam je dobar onaj oblik redistribucije u kojem postoji napredak za najugroženije slojeve društva. Dakle, redak koji bi zastupao libertarijanizam ne bi bio po volji liberalima, jer u njemu nema napretka za C. Ovo je dosta dobar sustav, ali mogu mu se uputiti neki prigovori:

Prvo ću izložiti onaj koji bi uputili svi lijevo orijentirani: čini se da liberali imaju dobru ideju, ali što ako u tablici imamo ovakav slučaj:

MODEL	A	B	C
Prije redistribucije	10	7	1
Nakon redistribucije	9.99	7	1.01

Uzmemo li u obzir kako su liberali definirali dobar sustav redistribucije, ovo bi bilo sasvim u redu. Postoji poboljšanje za najugroženije slojeve društva, međutim, ono je praktički nevidljivo. Liberali se ovdje mogu braniti i promijeniti definiciju, reći da je dobar sustav redistribucije onaj u kojem postoji **vidljiv** napredak za najugroženije, ali pitanje je što sad znači "vidljiv"? Međutim, iako ovaj prigovor upozorava na moguće greške u sustavu, nije dovoljno snažan da ga ozbiljno ugrozi. Potrebno je osnovati određeno povjerenstvo koje će to odrediti.

Drugi jednako važan prigovor jest onaj desnice. Oni će smatrati da je model koji nudi liberalizam demotivirajući za grupu C. Zašto bi se oni uopće trudili kada mogu bez problema živjeti na tuđi račun, tj. na račun grupe A i B? Često navođen primjer jest područje Skandinavije. Nisam to provjerio, ali

prema riječima mnogih, ondje je socijalna pomoć toliko velika da dosta ljudi (pogotovo doseljenika koji su se domogli državljanstva) niti ne želi raditi kada i ovako imaju zadovoljavajuće životne uvjete. Odgovor na ovaj prigovor može se tražiti u psihologiji. Možemo točno izračunati koliko će iznositi socijalna pomoć da ipak omogući dobar život, a da opet ne bude demotivirajuća, da ljudi ipak žele pronaći posao i više zarađivati.

Zadnji prigovor koji se može uputiti besmrtnosti jest problem reprodukcije. Smanjimo li mortalitet spriječivši starenje i smrt od posljedica starosti, a ako natalitet ostane jednak kao ranije, ubrzo će doći do prenapučenosti Zemlje, zajedno sa svim problemima koji se na to nadovezuju.

Moguće je zabraniti reprodukciju za one koji žele besmrtnost. Ako želite vječno živjeti ne smijete imati potomstvo, ako ne želite, slobodno. No, pitanje je smijemo li ovako zabraniti reprodukciju? Zabranimo li je, suočavamo se s dva problema. Prvo, onemogućujemo drugim ljudima da iskuse vrijednosti roditeljstva i odgoja. I drugo, usporavamo razvoj društva, jer se čini da su mladi ljudi, odrasli u novom vremenu, nositelji novih ideja. Harris daje odgovor na prvi prigovor. On smatra da će besmrtnost stvoriti potpuno novi sustav vrijednosti i da ljudi više neće željeti imati djecu zbog toga što više neće trebati potomstvo da nastavi lozu, živjet će skoro pa vječno. Međutim, ovo je malo nesiguran odgovor. Možda je Harris u pravu, ali nema empirijske građe koja bi dokazala da je sigurno tako. Jedan od mogućih odgovora, koji svima padne na pamet, ali ga nitko ne želi ozbiljno zastupati, jest neki oblik "generacijskog čišćenja". Odredimo životni vijek "besmrtnih" ljudi koji žele potomstvo na, recimo, 80 godina i nakon toga se oni dobrovoljno ubiju. Ovo se svima čini kao neprihvatljiva opcija i navodim je ovdje samo kao jednu od mogućnosti koje se pojavljuju u raspravi.

Cijeli je ovaj esej sastavljen kao niz prigovora koji se upućuju onima koji zastupaju pravo na besmrtnost te odgovora i protuargumenata koje oni nude. No ova rasprava još nije gotova i na brojne stvari potrebno je naći odgovor. Kao prvo, problem reprodukcije nije zadovoljavajuće riješen, a postoje i druge otvorene teme na koje se trebaju ponuditi odgovori kako bi se jednom kad se ljudima pruži besmrtnost znalo uz koja ograničenja ona dolazi.

LITERATURA:

GLANNON, WALTER (2002a) "Extending the Human Life Span", *Journal of Medicine and Philosophy*, 27: 339-354

GLANNON, WALTER (2002b) "Identity, Prudential Concern and Extended Lives", *Bioethics*, 20(6): 266-283

HARRIS, JOHN (2004) "Immortal ethics", *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1019: 527-534

HARRIS, JOHN (2003) "Intimations of Immortality — The Ethics and Justice of Life Extending Therapies", u: Freeman, Michael (Ur.), *Current Legal Problems Volume 55*, Oxford University Press

KASS, LEON R. (2001) "L'Chaim and its Limits: Why Not Immortality?", *First Things*, URL: http://www.firstthings.com/article.php3?id_article=2188 (16. 05. 2008.)

ČEMU
8.16/17
OŽUJAK
2009.

**IVAN CEROVAC,
MILJA JURETIĆ,
HELENA MODERČIN**
Immortality and ethics

SUMMARY

As the Cambridge University professor Aubrey de Grey remarks, in 20 – 30 years human body enhancement will be made possible by new developments in genetic technology, enabling virtual immortality. Enhanced human beings would not die of old age, but only due to violent acts, infections, etc. This essay will discuss some of the most contemporary issues concerning human body enhancement. We will primarily discuss the identity of modified human beings, outlining the arguments of the most prominent opponents (Sandel and Kass), and supporters (Harris, Horrobin and Caplan) of body modifications. Then, we will discuss questions of distributive justice related to genetic body enhancement. The final part of the essay concerns issues of reproduction, the renewal of the human species and reproductive freedoms in a world populated by virtually immortal people.

ČEMU
8.16/17
OŽUJAK
2009.